

Lausunto uuden ilmastolain luonnoksesta, diaarinumero VN/14302/2019

Lausunnon lähtökohdat

Lakiesitys on nähdäksemme historiallisesti kestävä, aatteellisesti vanhentunut sekä oikeudenmukaisuuskäsitykseltään yksipuolinen.

Historiallisesti vaikuttaa lähinnä siltä, että laki on suunnattu viime vuosisadalle. Ympäristön näkyvä saastuminen korjattiin jo pitkälti runsaasti energiaa kuluttavilla teknologioilla. Nämä omalta osaltaan lisäsivät entisestään fossiilisten polttoaineiden käyttöä ja nopeuttivat ilmastonmuutosta. Jälleen ratkaisuksi tarjotaan uusia teknologisia innovaatioita. Vaarana on, että toistamme virheitämme. Se ei olisi ilmaston kannalta suotavaa.

Myös aatteellisesti laki tuntuu edustavan mennyttä aikaa. Teollisuus, liike-elämä ja etujärjestöt vastustivat pitkään toimia ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi, mutta viime aikoina tilanne on muuttunut. Esimerkiksi Elinkeinoelämän keskusliitto ja Maa- ja metsätaloustuottajien keskusliitto ovat nyt asettumassa rajoitusten kannalle. Myös lain pitäisi tässä hengessä valmistautua tuleviin vuosikymmeniin.

Keskeiset kehitystä vaativat kysymykset

Yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden näkökulmasta lain uudistusehdotus on kunnianhimoton eikä siihen sisälly merkittäviä parannusehdotuksia nykyisten lakien mahdollistamiin ilmastotoimiin nähden. Nykyinen sääntely nojaa voimakkaasti markkinaehtoisuuteen (esim. päästökauppa ja kompensatiojärjestelmät), ja uusi ilmastolakiehdotus jatkaa samalla linjalla. Uuden lain tulisi mahdollistaa pakottavia keinoja ilmastopäästöjen ja samalla luonnon monimuotoisuuden katoamisen hillitsemiseen.

Lain tulisi ottaa yhteiskunnallinen oikeudenmukaisuus keskeiseksi lähtökohdaksi myös päästölähteiden arvioinnissa ja niitä seuraavissa toimissa. Maankäyttösektorin osalta tämä onkin mainittu, mutta hyvin yleisluontoisesti. Jos suurimpia päästöjen aiheuttajia ja tuottajia ei voida asettaa mahdollisten toimien ensisijaisiksi kohteiksi, ilmasto-oikeudenmukaisuus ei voi toteutua sen paremmin kansallisella kuin globaalillakaan tasolla.

Uuden ilmastolain luonnos on ristiriitainen metsänhakuukysymyksen suhteen. Lisääntyvien hakkuiden aiheuttamat päästöt ja muut ympäristövaikutukset huomioidaan, mutta samalla esitetään biopohjaisilla ratkaisuilla korvattavan fossiilisia ratkaisuja. Oikeudenmukainen ilmastolaki ei voi ohittaa eettisesti ja ympäristövaikutuksiltaan näin monimutkaista asiaa suurpiirteisillä linjauksilla.

esityksen oikeudenmukaisuuskäsitys on yksipuolinen. Siinä otetaan ensisijaisesti huomioon teknologian ja liiketoiminnan innovaatioiden näkökulma ja pyritään toissijaisesti kompensoimaan menetykset vähemmistöille sekä vanhoihin tuotantomuotoihin jääneille. Laajempi sosiaalinen ja ekologinen oikeudenmukaisuus jäävät huomiotta.

Parannusehdotukset

Hakkuiden ja biopohjaisten ratkaisujen osalta esitämme ensisijaiseksi toimenpiteeksi kattavaa selvitystä siitä, miten biopohjaisten ratkaisujen käyttöä Suomessa tulisi priorisoida. Niihin siirtyminen on välttämätöntä, mutta tarvittavaa biomassaa on tunnetusti rajallinen määrä. Tämä tosiasia täytyy hyväksyä. Tällä hetkellä kukaan ei ole esittänyt realistisia arvioita siitä, missä biomassan käytön kestävät rajat kulkevat ja miten rajallisia luonnonvaroja tulisi käyttää, jotta fossiilipäästöt eivät yksinkertaisesti korvautu toisella ympäristöongelmalla. Laissa tulee edellyttää, että biopohjaisten ratkaisujen todelliset mahdollisuudet ja rajat ohjaavat päätöksentekijöitä.

Biopohjaisten ratkaisujen arvioinnissa tulee lisäksi huomioida biomassan globaali tuotanto ja ehkäistä esimerkiksi hakkuuhaittojen ulkoistamista. Biotuotteiden viennin osalta paino ei voi olla taloudellisissa arvoissa vaan yhtä lailla tulee huomioida viennin pitkäaikaiset vaikutukset sekä päästöjen että luonnon monimuotoisuuden suhteen. Tutkitun tiedon valossa tulee myös arvioida eri tuotannon- ja teollisuuden alat sekä muut päästölähteet ja kohdella niitä tarvittaessa eri tavoin. Esimerkiksi ruoantuotanto ei ole yhtenäinen ala, vaan sen päästöt ja muut kielteiset ympäristövaikutukset keskittyvät voimakkaasti tiettyihin tuotantomuotoihin.

Ilman pakottavaa säätelyä kompensatiot ja päästökauppa ovat riittämättömiä keinoja päästöjen vähentämiseen. Ne myös osaltaan ylläpitävät ja luovat globaalia ja kansallista epäoikeudenmukaisuutta. Niin kauan kuin taloudellisesti etuoikeutetussa asemassa olevat toimijat voivat yksinkertaisesti ostaa päästöoikeuksia ja varakkaat yksityiset kansalaiset maksaa ilmastolle haitallisesta toiminnastaan, aito oikeudenmukaisuus ei toteudu. Järjestäytyneenä hyvinvointiyhteiskuntana Suomella on mahdollisuus ja velvollisuus luoda järjestelmä, joka sisältää myös pakottavia elementtejä ja joka tarjoaa todellisen mahdollisuuden muutokseen.

Pakottavuus ei oikeudenmukaisuuden näkökulmasta ole yhtä kuin kieltäminen. Tarvittavat ilmastotoimet ovat kuitenkin mittavia, eikä päästövähennyksiä voi olemassa olevan tutkimustiedon valossa enää jättää vapaaehtoisiksi tai yksinkertaisesti taloudellisesti kompensoitaviksi.

Ehdotamme, että lain valmistelu aloitetaan uudelleen sellaisista lähtökohdista, jotka tukevat eettistä kestävyttä, vastaavat ajan henkeä teollisuuden ja liike-elämän piirissä sekä vastaavat oikeudenmukaisuuden haasteisiin myös sosiaalisesti ja ekologisesti.

Helsingissä 3.9.2021

Filosofian yksikkö, biotalouden ja oikeudenmukaisuuden tutkimusryhmä
tutkijatohtori Maarit Laihonen
tutkijatohtori Johanna Ahola-Launonen
tutkijatohtori Merja Porttikivi
tutkimuspäällikkö, dosentti Tuija Takala
professori Matti Häyry

Johtamisen laitos
Aalto-yliopiston kauppakorkeakoulu
Ekonomian tiedekeskus
PL 21220, 00076 Aalto

Yhteyshenkilön sähköpostiosoite: maarit.laihonen@gmail.com